

Recursos governatius. Doctrina de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (juny 2013)

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques de 3,
5 i 10 de juny de 2013.

Miriam Anderson

Professora Agregada de Dret Civil
Universitat de Barcelona

Abstract

Comentaris a les Resolucions de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques de 3 de juny de 2013 (impossibilitat d'inscriure el dret d'ús de l'habitatge familiar que pertany a una societat patrimonial), 5 de juny de 2013 (anotació preventiva d'embargament sobre el dret a la llegítima) i 10 de juny de 2013 (renúncia a un llegat d'usdefruit que gravava l'herència i dos llegats de nua propietat de dues finques).

Comments on the Decisions of the Catalan Directorate General of Law and Legal Entities dated 3 June 2013 (a judicial award of the right to use the family home cannot gain access to the Land Registry when the registered owner of the property is a company, which has not been a party to the matrimonial proceedings), 5 June 2013 (the forced heir's creditors cannot register seizure of the deceased's assets) and 10 June 2013 (who benefits from the disclaimer of a testamentary gift of the usufruct over two devised properties).

Title: Comments on the Decisions of the Catalan Directorate General of Law and Legal Entities (June 2013).

Paraules clau: Dret civil català, Registre de la propietat, recursos governatius, ús de l'habitatge familiar, anotació preventiva d'embargament, llegítima, renúncia a llegats

Palabras clave: Derecho civil catalán, Registro de la propiedad, recursos gubernativos, uso de la vivienda familiar, anotación preventiva de embargo, legítima, renuncia a legados

Keywords: Catalan private law, Land Registry, Land Registry complaints, use of the family home, record of seizure, forced share, disclaimer of testamentary gifts

* Aquests comentaris s'inscriuen en els Projectes 2009 SGR 00221, Grup d'Estudi del Dret Civil Català, i DER 2011-26892.

Sumari

1. Resolució de 3 de juny de 2013 (DOGC núm. 6397, de 14.6.2013). Impossibilitat d'inscriure el dret d'ús de l'habitatge familiar que pertany a una societat patrimonial
 - 1.1. Introducció
 - 1.2. La qüestió competencial i els principis generals del dret civil català
 - 1.3. Un *nou* principi de *relativitat* del plet matrimonial?
 - 1.4. El dret d'ús sobre l'habitatge familiar com a dret real i els efectes de la seva constància registral
 2. Resolució de 5 de juny de 2013 (DOGC núm. 6397, de 14.6.2013). Anotació preventiva d'embargament sobre el dret a la llegítima
 - 2.1. Introducció
 - 2.2. La qüestió competencial
 - 2.3. La llegítima catalana no és inscriptible i no atribueix, per ella mateixa, un dret successori
 3. Resolució de 10 de juny de 2013 (DOGC núm. 6406, de 28.6.2013). Renúncia a un llegat d'usdefruit que gravava l'herència i dos llegats de nua propietat
 - 3.1. Introducció
 - 3.2. L'efecte de la renúncia al llegat
 - 3.3. La possible constitució tàcita d'un usdefruit a favor de l'hereva per part dels legataris de nua propietat
- Taula de jurisprudència citada
Bibliografia citada

1. Resolució de 3 de juny de 2013 (DOGC núm. 6397, de 14.6.2013).

Impossibilitat d'inscriure el dret d'ús de l'habitatge familiar que pertany a una societat patrimonial

1.1. Introducció

En sentència de divorci (SAP Barcelona, Sec. 12a, 8.3.2012, Roj 2278/2012) s'atorga el dret d'ús sobre l'habitatge familiar a l'ex-esposa per la durada de la custòdia dels fills, que també li correspon. L'habitatge consisteix en un àtic i un sobreàtic, connectats per mitjà d'una escala interna. Es tracta de dues finques registrals diferents, inscrites a favor de titulars registrals també distints; mentre el sobreàtic (que, segons la sentència d'apel·lació, no té cuina) pertany a l'ex-marit, l'àtic pertany a una societat limitada familiar, en què l'ex-marit té una participació del 3%, corresponent la resta a la seva mare i a les seves germanes. En previsió de l'eventualitat que la societat limitada desnoni l'ex-esposa i els fills, l'Audiència, "en virtut de l'art. 80.2 del Codi de Família, interpretat a la llum del nou art. 233-11.2 del Codi civil de Catalunya i en interès dels menors", fixa una prestació dinerària suplementària a càrrec del pare.

Es presenta al Registre de la Propietat testimoni d'aquesta sentència i la registradora inscriu el dret d'ús respecte al sobreàtic, però no sobre l'àtic, en aplicació dels principis de tracte successiu i legitimació i del dret fonamental a la tutela judicial efectiva.

La beneficiària del dret d'ús recorre, al·legant la infracció dels arts 233-10 i 233-22 CCCat. Igualment, intenta fer valer el fet que la transmissió de l'àtic a la societat limitada - no sabem quan es va produir; només que se'n va demanar la nul·litat en el plet de divorci a primera instància, es va denegar i no va ser objecte d'apel·lació; se sobreentén que el marit va vendre l'àtic a la societat - no es pot mantenir a l'empara de l'art. 231-9 CCCat, atès que l'adquirent no pot ser considerada de bona fe.

La Registradora referma la qualificació negativa, recorda que l'eventual mala fe de l'adquirent s'hauria de discutir en un judici ordinari amb intervenció de tots els interessats (cosa que segurament explica la desestimació de la pretensió de nul·litat de la compravenda en primera instància) i entén que la competència per resoldre el recurs correspon a la DGDEJ.

1.2. La qüestió competencial i els principis generals del dret civil català

La qualificació negativa es basava en normes de dret estatal (art. 24 de la Constitució; arts. 18, 19 bis, 20 i 38 de la Llei hipotecària), però atès que el recurs es fonamentava en els arts. 231-9, 233-20 i 233-22 CCCat, la mateixa registradora va entendre que, en aplicació dels arts. 1 i 3 de la Llei 5/2009, de 28 d'abril, dels recursos contra la qualificació negativa dels títols o les clàusules concretes en matèria de dret català que s'hagin d'inscriure en un registre de la propietat, mercantil o de béns mobles de Catalunya, la competència per resoldre corresponia a la DGDEJ. Així ho entén també aquesta darrera, que en el FD 1

explica que els arts. 1 i 3 de la referida Llei deixen “totalment resolta” aquesta qüestió i que el Tribunal Constitucional, en les seves Interlocutòries de 29.7.2010 (ATC 105/2010) i de 2.10.2012 (ATC 177/2012), així ho ha confirmat, en declarar “la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya per resoldre els recursos contra les qualificacions dels registradors en els quals s’ha d’aplicar dret català”. Cal tenir en compte, però, que les referides interlocutòries no diuen exactament el que la DGDEJ els fa dir; en aquelles, es reconeix la competència per decidir sobre recursos que es basin de manera exclusiva en el Dret català; l’exclusivitat es predica del dret analitzat, no de la competència.

Potser arran del delicat equilibri en què la pendència del recurs d’inconstitucionalitat contra la Llei 5/2009 col·loca la DGDEJ, el FD 2 encara inicialment la qüestió de fons plantejada des del punt de vista del dret civil català (FD 2.2., 2.3 i 2.4), conclouent que la perspectiva adoptada en aquest ordenament (bàsicament, en l’art. 233-21.2 CCCat) té també conseqüències registrals (FD 2.5):

“L’atribució del dret d’ús pot ser inscrit al Registre de la Propietat, o anotat quan s’acorda com mesura provisional (article 233-22 del Codi civil), quan sigui propietat d’un o del dos cònjuges. La publicitat registral produirà els efectes generals de la inscripció dels drets reals, en especial, els efectes de legitimació i fe pública registral. Ara bé, no només per aplicació dels principis registrals de legitimació i tracte successiu (articles 1, 2, 20, 38 de la Llei hipotecària) sinó també per aplicació dels principis generals del dret civil català i del que es preveu específicament a l’article 233-21.2, no es podrà inscriure un dret d’ús atribuït en un procediment matrimonial si la finca corresponent consta inscrita a favor de tercera persona. Per això, la qualificació recorreguda no només no contradiu la normativa civil catalana sinó que s’hi ajusta perfectament així com a les normes registrals.”

És a dir, la DGDEJ fa derivar d’un principi general del dret català, que no enuncia expressament, però que dedueix de l’art. 233-21.2 CCCat, la conseqüència registral de la impossibilitat d’inscriure l’atribució del dret d’ús de l’habitatge si la titularitat registral pertany a persona diferent a les que van ser part en el plet matrimonial. Queda el dubte que calgués aquesta base substantiva: malgrat la jurisprudència contradictòria que hi va haver fa uns anys quant a supòsits en què els cònjuges vivien en precari (vegeu *infra* 1.3), sembla que el principi constitucional d’interdicció de la indefensió, juntament amb el principi registral de tracte successiu, haurien de conduir al mateix resultat, tal i com ho justifica la registradora.

De fet, els dubtes quant a la possible eficàcia front de tercers de previsions sobre l’habitatge en cas de crisi matrimonial es plantejaven generalment quan el titular de l’habitatge pretenia recuperar-lo i no a efectes de la denegació de la inscripció del dret d’ús, que venia determinada per la pròpia mecànica registral, independentment del pronunciament judicial al respecte (vegeu, per totes, les RR.DGRN de 25.6.1998 (BOE núm. 175, 23.7.1998), 28.11.2002 (BOE núm. 13, 15.1.2003), i 28.5.2005 (BOE núm. 189, 9.8.2005), on s’explicava (FD 2) que: “[...] el principio constitucional de protección jurisdiccional de los derechos e intereses legítimos (cfr., artículo 24 de la Constitución Española), impide extender las consecuencias de un proceso a quienes no han sido parte en él ni han intervenido de manera alguna, consideración ésta que en el ámbito registral determina la imposibilidad de practicar asientos que comprometan la titularidad inscrita, si no consta que el respectivo titular haya otorgado el título en cuya virtud se solicita tal asiento o haya sido parte en

el procedimiento del que dimana.” En la RDGRN de 18.10.2003 (BOE núm. 282, de 25.11.2003) es va denegar la inscripció per anàlogues raons, en constar inscrita la finca a nom d’una societat patrimonial.

1.3. Un nou principi de *relativitat* del plet matrimonial?

La DGDEJ troba en l’art. 233-21.2 CCCat la base substantiva de la qual en deriva conseqüències registrals, tot salvant així la qüestió competencial. Nogensmenys, sembla més aviat a qui subscriu que la *ratio* d’aquest precepte no és altra que la traducció, en forma d’instrucció a l’autoritat judicial en el procés matrimonial, dels principis constitucionals, processals i registrals que operen de manera transversal a l’ordenament i que tenen rellevància per ells mateixos. El dret a la tutela judicial efectiva, amb la conseqüència de la prohibició de la indefensió i la correlativa limitació dels efectes de la resolució als qui hagin estat escoltats en el procés, i la seva translació en l’àmbit registral en el principi de legitimació i el control dels obstacles que puguin sorgir del propi Registre (per la via del principi ordenador del tracte successiu i la funció qualificadora, que l’art. 100 RH explicita respecte als documents judicials) són, insisteixo, arguments suficients per tal de denegar la inscripció d’un dret d’ús de l’habitatge familiar, establert en un procediment matrimonial, quan la finca consti inscrita, total o parcialment, a nom d’un tercer. De la mateixa manera que no es pot anotar l’embargament d’immobles que apareguin inscrits a favor de persona diferent a l’executat ni una declaració judicial d’hereu si la finca el causant no apareixia com a titular al Registre de la Propietat. Des del punt de vista del dret registral, no hi hauria d’haver dubte sobre com s’ha de resoldre la situació plantejada al cas que ens ocupa.

Tot i això, és cert que, amb anterioritat a l’aprovació del Llibre II CCCat, i tant en aplicació del dret català, com de l’estatal, durant uns anys la jurisprudència va ser vacil·lant quant als efectes de la sentència de separació o divorci que atribuïa l’ús de l’habitatge a un dels cònjuges, si aquest habitatge pertanyia a un tercer. En particular, els problemes sorgien quan els cònjuges havien estat emprant l’habitatge per tolerància d’un tercer (sovint, els progenitors d’un d’ells). Front d’algunes decisions que havien acudit a qualificar la situació com a comodat, de manera que mentre durés l’ús pel qual es va concedir (el d’habitatge) el tercer no podria reclamar la restitució de l’immoble (arts. 1749 i 1750 del Codi civil estatal; vegeu, per totes, la STS 2.12.1992, RJ 1992, 10250), finalment la tesi que va prevaler va ser la que entenia que el procés matrimonial no tenia la virtualitat de transformar les relacions jurídiques que poguessin tenir els cònjuges amb tercers i que, per tant, la situació de precari podia ser finalitzada pel titular del bé en qualsevol moment (entre moltes altres, vegeu STS 31.12.1994, RJ 1994\10330; STS 26.12.2005, RJ 2006\180; STS 18.3.2008, RJ 2008\149849, comentada, aquesta darrera, per qui subscriu, amb referències bibliogràfiques i jurisprudencials, CCJC, 78, 2008, 1419-1438; STS 14.1.2010, RJ 2010\2323; STS 18.1.2010, RJ 2010\1274).

Conscient d’aquesta problemàtica, el legislador català, en el primer projecte de Llibre II CCCat que es va presentar al Parlament 15 de juny de 2006 (BOPC núm. 353) i que va decaure amb la legislatura, va optar per una solució dràstica, consistent en impedir que en el procediment matrimonial es fes cap pronunciament sobre l’atribució de l’habitatge si

aquest es detentava per tolerància d'un tercer (art. 233-19.2). Els dos primers incisos de l'actual art. 233-21.2 CCCat procedeixen del Projecte publicat pel Parlament el 19 de gener de 2009 (BOPC núm. 384). No s'impedeix l'atribució de l'habitatge, però s'explicita que aquesta mesura no altera el títol (o, més aviat, la manca de títol) en virtut de la qual els cònjuges empraven l'habitatge abans de la crisi. Aquesta solució sembla més adient, atès que efectivament es poden produir casos en què el tercer titular de l'immoble no empri la facultat de recuperar-lo fins passat el termini pel qual se n'hagi atribuït l'ús (per exemple, perquè també els avis tenen interès que els néts continuïn vivint en el seu entorn, encara que la guarda correspongui a l'ex-cònjuge del fill). A més, amb bon criteri, l'art. 233-21.2 final CCCat faculta l'autoritat judicial per adoptar les mesures que estimi pertinents (en concret, l'establiment o l'increment de prestacions alimentàries o compensatòries) preveient que pugui no donar-se aquest escenari ideal i que, efectivament, el tercer reclami la restitució de la finca (el darrer incís de l'art. 233-21.2 CCCat procedeix de l'esmena núm. 89 presentada per PSC, ERC, ICV i EUiA, BOPC 16.11.2009, p. 20). Justament, un dels problemes de l'atribució de l'ús d'un habitatge aliè en plet matrimonial es trobava en el fet que, operant d'aquesta manera, l'autoritat judicial, per definició, no valorava en el seu conjunt la situació econòmica global de la parella, atès que donava per cobertes unes necessitats essencials (les d'habitatge) amb el que no era més que una situació *precària*. L'actual perspectiva adoptada pel Llibre II, especialment a l'art. 233-21.2, denota la connexió existent entre aliments, prestació compensatòria i habitatge, aspectes que s'haurien de tenir en compte de manera global i correlativa a l'hora de decidir sobre els efectes de la nul·litat, la separació o el divorci. Per al cas que no es procedeixi amb aquesta cautela, sembla que s'ha de poder acudir al procediment de modificació de mesures per tal de reajustar la situació en cas de pèrdua de l'habitatge a mans del seu titular (així, EGEA [2014], "Comentari a l'art. 233-21", apartat II).

En aquesta línia, la DGDEJ entén que "l'atribució del dret d'ús [...] no altera el títol pel qual els cònjuges tenen la possessió de l'habitatge" i que la previsió de l'art. 233-21.2 CCCat quant a les situacions de precari s'explica "perquè la situació de crisi matrimonial no pot afectar a terceres persones alienes al matrimoni o parella ni modifica la naturalesa dels drets patrimonials que ostentaven els cònjuges abans de la crisi, conjuntament considerats" (FD 2.3). Si en ordenaments de *common law* que es caracteritzen per una absència de règim econòmic matrimonial se sol dir que el matrimoni "no altera les titularitats" (en tot cas ho farà la resolució de la crisi), la DGDEJ ve a reafirmar que en dret català tampoc no ho fa la ruptura, i que, a més, els efectes que se'n deriven són sempre *relatius* als cònjuges i fills menors (i, si escau, en l'àmbit de les relacions personals, als avis i germans *ex art.* 233-12 CCCat). La doctrina afirma que l'art. 233-21.2 CCCat positivitza el principi *Nemo plus iuris...* en seu d'atribució de l'ús de l'habitatge, formulant així un principi substantiu que es veu complementat pel dret a la tutela judicial efectiva recollit a l'art. 24 de la Constitució (EGEA [2014], "Comentari a l'art. 233-21", apartat II).

En aplicació d'aquest criteri, en el cas que ens ocupa, l'Audiència era clarament conscient del fet que el dret d'ús no podria afectar la societat patrimonial titular de l'àtic i justament per això preveia una prestació econòmica en previsió del cessament de la tolerància.

Convé realitzar una precisió quant al dret temporalment aplicable. El plet matrimonial es va iniciar amb anterioritat a l'aprovació del Llibre II CCCat, amb subjecció, per tant, al CF, de conformitat amb el que marca la disposició transitòria tercera de la Llei 25/2010, de 29 de juliol. Malgrat això, la DGDEJ afirma que "al supòsit de fet objecte d'aquest recurs és plenament aplicable l'article 233-21.2" (FD 2.4). Sembla que aquesta afirmació s'ha d'entendre tal i com ho va fer l'Audiència; és a dir, interpretant l'art. 80.2 del Codi de Família "a la llum de l'art. 233-21.2 CCCat", que segurament es pot entendre que explicita un criteri que s'havia anat formant amb anterioritat (fins el punt que se n'extreu un principi general del dret, com s'acaba de veure).

Finalment, és bastant clar que no és en seu registral on s'ha de determinar si la compravenda de la finca es va fer de manera fraudulenta o amb mala fe, com al·lega la recurrent. Aquesta qüestió, que ja va decaure en la primera instància del plet matrimonial, requereix un pronunciament judicial específic en què intervinguin tots els interessats (és a dir, en què sigui demandada la societat patrimonial titular de la finca). En aquest sentit es van pronunciar tant la nota de qualificació com el FD 2.4, final, de la resolució comentada. Pel que fa a actes eventualment realitzats en frau del dret d'ús, vegeu la ja citada STS 18.3.2008 (RJ 2008\149849) i el seu comentari a CCJC, 78, 2008, 1419-1438.

1.4. El dret d'ús sobre l'habitatge familiar com a dret real i els efectes de la seva constància registral

Com ja havia fet, tot i que la discussió en aquell cas girava al voltant de la titularitat, la RDGDEJ de 16.2.2007 (DOGC núm. 4854, de 2.4.2007), novament la DGDEJ qualifica el dret d'ús atribuït al cònjuge com a dret real (FD 2.5):

"L'atribució del dret d'ús pot ser inscrit [sic] al Registre de la Propietat, o anotat quan s'acorda com a mesura provisional (article 233-22 del Codi civil), quan sigui propietat (s'ha d'entendre, l'immoble] d'un o dels dos cònjuges. La publicitat registral produirà els efectes generals de la inscripció dels drets reals, en especial, els efectes de legitimació i fe pública registral."

El mateix criteri segueix la doctrina catalana (EGEA [2014], "Comentari a l'art. 233-22", apartat I), apartant-se així, el dret català, de la tesi mantinguda a l'empara per al dret estatal en decisions com la RDGRN de 27.8.2008 (BOE núm. 224, de 16.9.2008) o les sentències del TS 14.1.2010 (RJ 2010, 2323) i 18.1.2010 (RJ 2010, 1274). La base familiar del dret no exclou que atribueixi un poder directe i immediat sobre la cosa, oposable *erga omnes*, propi de tot dret real. Així s'explica, a més, la remissió continguda a l'art. 562-4.2 CCCat.

Tal i com es desprèn del fragment transcrit del FD 5, el dret d'ús té caràcter real i és inscriptible sempre que recaigui sobre un immoble que sigui propietat d'un o de tots dos cònjuges. Per tant, la sentència, d'acord amb el principi general abans esmentat, no pot constituir un dret real sobre una finca que pertanyi a un tercer aliè al procediment matrimonial, però convé precisar que tampoc no té sentit constituir-lo sobre un bé que sigui de la titularitat exclusiva del cònjuge beneficiari de l'atribució d'ús (vegeu EGEA [2014], "Comentari a l'art. 233-22", apartat I)..

Quant als efectes de la constància registral del dret d'ús, la DGDEJ en destaca la legitimació i la fe pública registral. No hi ha dubte quant a la primera, però sí quant a la segona,

almenys si l'entendem com a eficàcia ofensiva del registre predicable del dret inscrit. És a dir, la inscripció del dret d'ús tindrà l'efecte d'evitar que un tercer protegit pels arts. 32 i 34 de la Llei hipotecària adquireixi de manera inatacable el dret de propietat (o l'usdefruit) de la finca lliure del dret d'ús, però això correspon més aviat a la oposabilitat a tercers que garanteix la constància registral. En canvi, sembla difícil admetre que, gràcies a la constància registral, un tercer pugui adquirir de manera inatacable el dret d'ús, atès que, malgrat la configuració del dret d'ús al CCCat, en el supòsit que ens ocupa, la base familiar i alimentària que el justifica hauria de conduir a la seva essencial inalienabilitat.

2. Resolució de 5 de juny de 2013 (DOGC núm. 6397, de 14.6.2013). Anotació preventiva d'embargament sobre el dret a la llegítima

2.1. Introducció

El creditor d'un legitimari obté una manament judicial instant la pràctica d'anotació preventiva d'embargament o anotació d'eficàcia equivalent sobre la quota que correspongués a l'executat en el patrimoni del causant, el pare del legitimari. Es sol·licitava l'anotació sobre el domini de dues finques inscrites a favor dels progenitors del legitimari, per meitats indivises.

El registrador denega les anotacions sol·licitades pel fet de no constar inscrit ni poder-se inscriure el dret a la llegítima sobre el qual recau l'embargament, per tractar-se, segons el dret català, d'un dret de crèdit que no comporta afecció real de cap mena sobre el cabdal relict. Això condueix a la qualificació negativa en virtut del principi de tracte successiu.

La societat creditora recorre, al·legant la possibilitat d'anotar embargaments de drets successoris, així com el fet que, segons ella, en l'esperit del CCCat es troba la possibilitat que el dret de llegítima sigui objecte de protecció registral.

La DGDEJ dedica el FD 1 a la qüestió competencial i el FD 2 a explicar per què no poden, els creditors del legitimari, instar anotació preventiva sobre els béns del causant en garantia del compliment de les obligacions d'aquell.

2.2. La qüestió competencial

El registrador havia suggerit, en el seu informe, la possibilitat que correspongués a la Direcció General dels Registres i del Notariat, i no a la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques, la resolució del recurs, atenent al fet que la qualificació negativa es basà en el principi de tracte successiu (arts. 20 de la Llei hipotecària i 140 del Reglament). La DGDEJ aprofita l'avinentesa per explicar, un cop reconegut que la qüestió competencial pot suscitar dificultats, que el fet que la qualificació es basi en normes registrals no exclou la competència de la DGDEJ quan, precisament, és la naturalesa real o no - i, per tant, inscripció o no - d'un dret regulat per la legislació catalana el que determina que entrin en

joc els principis registrals (FD 1.2):

“Certament, la norma que justifica la nota respon a les exigències imposades pel principi registral de tracte successiu; però això no deixa de ser –com succeeix amb tota exigència registral– una circumstància purament adjectiva o de caràcter formal. Com bé apunta el propi registrador en la seva nota, aquest principi imposa, com a pressupost [sic] per poder prendre una anotació preventiva d'embargament, que l'objecte embargat hagi accedit amb anterioritat al registre i consti inscrit a favor d'aquell contra qui se segueix el procediment. Però el que determina que el [sic] ‘objecte embargat’ –el dret de que [sic] es tracti– accedeixi al registre de la propietat és la naturalesa real del mateix i aquesta naturalesa l'estableix la legislació civil substantiva, sent en atenció a ella que cal fixar la competència de l'òrgan encarregat de resoldre les conseqüències que derivin de la seva inscriptibilitat o no inscriptibilitat.”

2.3. La llegítima catalana no és inscriptible i no atribueix, per ella mateixa, un dret successori

En el FD 2.3, la DGDEJ recorda que la llegítima catalana atribueix al legitimari el dret a obtenir un valor patrimonial en la successió del causant, però que de cap manera confereix un dret a una “quota global” sobre el patrimoni hereditari. Des de La Llei 8/1990, de 9 d'abril, desapareix tota idea d'afecció real (art. 140 de la Compilació) i amb ella l'anomenada “menció legitimària” prevista a l'art. 15 de la Llei hipotecària (vegeu, també, la disposició transitòria 8ª de la Llei 10/2008, de 20 de juliol).

En connexió amb això, resulta clar que els legitimaris no són successors del causant, sinó creditors de l'hereu, i que, per tant, les normes registrals de tutela de drets hereditaris (arts. 14 de la Llei hipotecària i 166 del Reglament), amb la consegüent possibilitat d'anotar preventivament llur embargament, no són d'aplicació al legitimari català. Segons la DGDEJ (FD 2.4):

“La raó que justifica el diferent règim al que se subjecten els drets hereditaris i els drets legitimaris no és arbitrària: mentre els drets de l'hereu o del legatari d'un llegat d'eficàcia real es concreten o són susceptibles de concretar-se de forma directa i immediata en béns de l'herència, aquesta circumstància no es produeix en el dret del legitimari.”

En aquest mateix sentit es pronuncia, sens dubte, la doctrina. Així, LAMARCA (2009) afirma que “l'establiment de la responsabilitat personal de l'hereu és la formulació en positiu de la negació del caràcter real de l'acció de reclamació de la llegítima”. I, molt clarament, quant a la manca de vinculació dels béns hereditaris al seu pagament, raona que: “[p]er descomptat que en darrer terme els béns de l'herència, adquirits per l'hereu, poden quedar afectats al pagament de la llegítima, però no com a béns de l'herència, sinó de forma indirecta pel principi de responsabilitat patrimonial universal de l'hereu enfront del legitimari creditor, tal i com succeiria per a qualsevol altre dret de crèdit que contra ell es pogués exercitar.” (p. 1379).

En tot cas, per tant, en el supòsit que ens ocupa, la societat creditora del legitimari podria haver plantejat l'exercici subrogat de l'acció de reclamació de pagament de la llegítima (via art. 1111 del Codi civil estatal; vegeu, quant a l'exercici per subrogació de l'acció de

reducció per inoficiositat, CASAS (2009) 1431, i bibliografia allà citada) i d'aquesta manera sol·licitar anotació preventiva de demanda (art. 451-15. 2 CCCat; art. 42.1^a de la Llei hipotecària), anotació que recauria sobre béns de l'hereu, incloent els que hagués rebut del causant (val a dir, però, que aquesta és una qüestió discutida; vegeu referències bibliogràfiques a LAMARCA (2009) 1382). Altra cosa seria que el causant hagués atribuït la llegítima per mitjà d'un llegat de bé immoble o de quantitat determinada de diners, cas en el qual regirien les normes pròpies de l'anotació de llegat (art. 451-15.3 CCCat; arts. 47 i 48 de la Llei hipotecària) i, eventualment, es podria considerar una anotació preventiva d'embargament sobre ella, atès que els obstacles derivats del principi de tracte successiu haurien quedat salvats.

3. Resolució de 10 de juny de 2013 (DOGC núm. 6406, de 28.6.2013). Renúncia a un llegat d'usdefruit que gravava l'herència i dos llegats de nua propietat

3.1. Introducció

Els fets que condueixen a aquesta resolució són els següents: l'any 2002 la causant va atorgar testament en què instituïa hereva universal la seva filla, atribuïa als seus dos néts sengles llegats de nua propietat sobre dues finques de la seva propietat i llegava al seu vidu, en plena propietat, els diners i restants béns mobles i l'usdefruit vitalici dels immobles, amb facultat de disposició per al cas de necessitat. Havent mort la causant, l'hereva i els tres legataris atorguen escriptura de manifestació d'herència, en la qual el vidu renuncia a qualsevol dret que li pogués correspondre en l'herència de la esposa, l'hereva lliura els llegats de nua propietat als seus fills i s'adjudica l'usdefruit sobre les finques.

Presentada l'escriptura al Registre de la Propietat, la registradora suspèn la inscripció dels llegats fins que es faci l'adjudicació als legataris del ple domini, prorrogant l'assentament de presentació. Entén que la renúncia al llegat d'usdefruit beneficia els gravats, és a dir, als legataris respecte les dues finques i a l'hereva respecte a la resta de béns hereditaris.

Recorre el notari autoritzant de l'escriptura, al legant, entre altres arguments no massa comprensibles sense llegir tot el text del recurs, que la repudiació del llegat no ha d'acréixer els altres legataris, el que disposa l'art. 462-3.4 CCCat i, finalment, que tots els beneficiaris van atorgar la seva conformitat amb les adquisicions hereditàries.

3.2. L'efecte de la renúncia al llegat

La DGDEJ planteja que davant els fets ocorreguts es poden donar dues alternatives: o bé que la renúncia a l'usdefruit consolidi el ple domini dels llegats de nua propietat, o bé que acreixi a l'herència i que es converteixi l'usdefruit en vitalici a favor de l'hereva. Des del punt de vista de la legalitat vigent (no es planteja en cap moment l'aplicabilitat del CS), i, en concret, dels arts. 427-16.1 i 462-3.4 CCCat, sembla evident que la renúncia afavoreix la

persona gravada, que en aquest cas són els legataris de nua propietat sobre les dues finques (i l'hereva, quant als béns mobles que hi pogués haver en l'herència). A la mateixa conclusió portaria, segons la DGDEJ, una interpretació lògica de l'art. 561-16 CCCat.

Encara es podria haver plantejat una altra alternativa, consistent en què l'hereva adquirís l'usdefruit *renunciat pel vidu*, és a dir, amb la mateixa durada, cosa que hauria portat a la seva extinció quan morís el legatari renunciant (potencialment abans que la usufructuària). La conversió en usdefruit vitalici (i també amb facultat de disposició per al cas de necessitat de l'hereva) amb una vida-mesura diferent (la de la filla de la causant) sembla totalment irrespectuosa amb la voluntat del causant, terreny on fins ara ens estaríem movent. Nogensmenys, la solució que acull la DGDEJ és l'única possiblement correcta, de manera que aquestes altres alternatives sorgeixen únicament en el terreny de la pura hipòtesi.

3.3. La possible constitució tàcita d'un usdefruit a favor de l'hereva per part dels legataris de nua propietat

Malgrat el que precedeix, la DGDEJ es planteja, en el FD 2, si és possible que el consentiment manifestat en l'escriptura per part dels néts és suficient per deduir-ne la voluntat de constituir a favor de la seva mare un usdefruit vitalici. Tot i que això comportaria, en atenció a la conclusió a què s'ha arribat quant als efectes de la renúncia, una doble transmissió, si s'entengués que va concórrer aquesta voluntat, la DGDEJ considera que el registrador hauria hagut d'inscriure el repetit usdefruit.

Nogensmenys, la conclusió final de la resolució és que la diferència temporal entre un usdefruit i altre hauria requerit una voluntat clara i concloent de constituir-lo, que no es pot deduir de la mera acceptació, per part dels néts, de les adjudicacions practicades (FD 2.2):

“En el cas present, l'atribució que l'hereva fa als seus fills legataris de les respectives finques en nua propietat, que en realitat és una atribució dels fills a la mare d'un usdefruit vitalici, no s'ajusta als efectes de la renúncia del seu pare i avi, i malgrat que els legataris donen la seva conformitat en l'escriptura, aquesta no és suficient per configurar de manera efectiva l'usdefruit a favor de la mare perquè el contingut temporal de l'usdefruit que s'atribueix és molt més extens que el que s'hauria constituït per via de llegat atesa la diferència d'edat entre l'usufructuari legatari que renuncia i la usufructuària que se l'adjudica. Els néts de la causant poden, evidentment, constituir un usdefruit a favor de la seva mare, però llur voluntat de constituir-lo ha de resultar clara i concloent i no pot resultar simplement intuïda per un consentiment genèric a l'escriptura d'herència atès que l'usdefruit que constitueixen no te empara ni en el testament ni en l'aplicació de les normes del Dret de successions.”

Tot i la concurrència de tots els interessats en la successió a l'atorgament de l'escriptura, no estem davant d'un supòsit de comunitat hereditària i, per tant, no regeixen les previsions sobre partició de l'art. 464-6.1 CCCat, que, tot i no ser suficients per suplir una manca de voluntat clara, potser haurien fet més acceptable (i plausible) una eventual intenció de constituir, en benefici de l'hereva, un usdefruit totalment diferent al previst per la causant.

*Taula de jurisprudència citada**Tribunal Constitucional*

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
Interlocutòria TC, 29.7.2010	ATC 105/2010
Interlocutòria TC 2.10.2012	ATC 177/2012

Tribunal Suprem

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
STS (Sala Civil) 2.12.1992	RJ 1992, 10250
STS (Sala Civil) 31.12.1994	RJ 1994\10330
STS (Sala Civil) 26.12.2005	RJ 2006\180
STS (Sala Civil) 18.3.2008	RJ 2008\149849
STS (Sala Civil), 14.1.2010	RJ 2010\2323
STS (Sala Civil) 18.1.2010	RJ 2010\1274

Audiències Provincials

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
SAP Barcelona, Sec. 12a, 8.3.2012,	Roj 2278/2012

Direcció General dels Registres i del Notariat

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
RDGRN, 25.6.1998	BOE núm. 175, 23.7.1998
RDGRN, 28.11.2002	BOE núm. 13, 15.1.2003
RDGRN, 18.10.2003	BOE núm. 282, de 25.11.2003
RDGRN, 28.5.2005	BOE núm. 189, 9.8.2005
RDGRN, de 27.8.2008	BOE núm. 224, de 16.9.2008

Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques

<i>Tribunal, Sala i data</i>	<i>Referència</i>
------------------------------	-------------------

RDGDEJ de 16.2.2007	JUS/917/2007 (DOGC núm. 4854, de 2.4.2007)
---------------------	--

Bibliografia citada

Miriam ANDERSON (2008), “Cesión gratuita del uso de una vivienda a un matrimonio por parte de los progenitores del marido. Separación matrimonial con atribución del uso de la vivienda a la esposa. Fallecimiento de los propietarios de la vivienda. Partición en fraude del derecho del uso; desestimación de la acción reivindicatoria interpuesta por el adjudicatario de la vivienda en partición. Comentario a la STS de 18 de marzo de 2008”, *Cuadernos Civitas de Jurisprudencia Civil*, 78/2008, pp. 1419-1438.

Ramon Casas Vallès (2009), “Comentari a l’article 451-24”, a: : Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dirs.). *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, Barcelona: Atelier, 2009, pp. 1428-1432.

Joan EGEA I FERNÁNDEZ, “Comentari als articles 233-20 a 233-25”, a: Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dirs.). *Comentari al llibre segon del Codi civil de Catalunya*, Barcelona: Atelier [en premsa; treball consultat per cortesia de l’autor].

Albert LAMARCA MARQUÈS (2009), “Comentari a l’article 451-15”, a: : Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dirs.). *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya*, Barcelona: Atelier, 2009, pp. 1378-1383.